

ישראל רתם

(אין הקלטה)

17 בינואר 1994

פרוייקט תיעוד תולדות חיל-הים

מראיינת: דניאלה רן

הגעתי לים פשוט דרך ביי"ס ימי. למדתי שנה וזה תפס אותי. לא יכולתי להמשיך בגלל סיבות כלכליות. בדיעבד התברר לי, מאוחר יותר, שאימי פנתה וקיבלתי מילגה, אך אני הייתי כבר ב'כדורי' [בית-ספר חקלאי 'כדורי']. חזרתי לים כשהלכתי לפלי"ם, כשסיימתי את בית הספר. לשני הקורסים הראשונים, אספו אנשים מ-6 הפלוגות שהיו, 1942. והקורסים היו בתחילת 43 בזה אחר זה. הגעתי לקורס מפלוגה א'. היה ויכוח עם יצחק שדה כן/לא ים.

בשנת 1944 החליטו להקים את המחלקה הימית ושם הייתי בין הראשונים, ומאז הייתי שם עד הקמת חה"י. המדריכים היו ברצ'יק (דב מגן). ש' טנקוס, אורי סלע - פלנסבוים. הייתי בקורס השני. בראשון היה אברהם זכאי ז"ל שבקורס השני כבר לימד. אותי הוא לימד. היו קיפי (אריה קפלן), אייק (ר"ח מיכאל אהרונוביץ'), זלמן פרח.

פלי"ם. עיקר הפעילות שלי בפלי"ם היה בעליה ב', כשנתיים. יצאתי פעם ראשונה לחו"ל באוגוסט 1945 וחזרתי במאי 1947. פיקדתי על ארבע (4) ספינות. כל הספינות היו מצוותות בימאים זרים. הייתי בחוף בטולון, כשידידיה צפיר [גדעוני] ואבא קובנר נתפסו על-ידי הבריטים.

עם ההתפתחות של הפלי"ם, החלו להנהיג קורסים קצרים והיתה תקופה של קורסים קצרים של 10 ימים. הרעיון היה של יצחק שדה. ואז הדרכתי כמה קורסים בקסריה. אחר-כך הייתי בקורס החובלים הראשון עם 15 - איש. אז הגיעה לארץ ספינת המעפילים הראשונה לאחר מלחמת העולם השנייה, שמה היה 'דלין', עם 35 מעפילים. פיקד עליה ר/ח אנריקו לוי, שהיה רב-חובל כבר אז.

התפקיד העיקרי שלי היה על ספינות המעפילים. רוב הזמן הייתי באיטליה וקצת בצרפת.

הדיבורים על הקמת השירות הימי, סוף 1947. דיבורים של בן-גוריון. יתכן שכבר תחילת 1948. זה קשור עם כמה תאריכים, אם אני זוכר נכון, זה קשור בתאריך בו לקחו מהפלוגה הימית שמנתה כ-400 איש, בערך מחצית הפלוגה, שעלתה יחד עם הגדוד הרביעי, גדוד 'הפורצים', שהיא היתה חלק ממנה, לירושלים. ההחלטה מי כן - מי לא, לא היתה שרירותית. סמך היה מפקד הפלוגה ואני הייתי סגנו. מה שקרה, חצי פלוגה הועלתה לירושלים והם היו מנותקים בירושלים. רק בהפוגה הראשונה, היתה "נוילה" של אנשים מירושלים לשפלה. אבל אני בספק אם בן-גוריון היה מחליט אחרת [בקשר לפירוק הפלי"ם] אם לא היו שולחים את מחצית האנשים לירושלים. הענין הזה בזמנו של מפא"י-אחדות עבודה, היה מאד חריף. הפיקוד של הפלמ"ח היה אחדות עבודה.

ליובה אליאב, שמעון הורן, אברהם עופר, היו אנשי המפתח של חה"י עם גרשון זאק בראשם, וזה היה הכל מפאי טהור. והם לא היו אנשי ים. הם לא הבינו כלום בים.

אבי הקונספציה הראשונה של הפלי"ם היה זלמן פרח. הקונספציה היתה שחה"י צריך להיות מבוסס על כלי שייט קטנים, מהירים, עם עוצמת אש חזקה וזה היה מבוסס על רוח הפלמ"ח. כשהיה הויכוח עם בן-גוריון (ישרוליק לא המשיך כאן על הויכוח עם בן-גוריון ועבר למשפט הבא).

אחרי שני הקורסים ב-1943 היה ויכוח בין הימאים הראשונים ויצחק שדה וכו'. אני מזכיר כל הזמן את זלמן פרח כי הוא היה האיש שהגה את הרעיון, שהיתה לו קונספציה. זאת התפיסה שבעצם התקבלה אחר-כך בחיל-הים, התבססות על כלי שייט קטנים, מהירים עם עוצמת אש חזקה.

י' שדה חשב שאם יעבירו את כל הפלמ"ח קצת אימונים בים הם כבר יהיו ימאים. וזה קשור כי בזמנו אנחנו חשבנו שימאים צריכים להיות בעלי מקצוע, כלומר ימאים מקצועיים, ואז הם צריכים לעבוד בים. דבר נוסף היה, על בסיס התפיסה של אנשי עליה ב' מלפני מלה"ע 2 (בויכוח הגדול, טנקוס, ברצ'יק), שאנשי עליה ב' צריכים להיות מלווים, קצת ימאים, אנשי פלי"ם, ואילו אנשי צוותי האוניות, שהיו זרות, בנויים על ימאים זרים. אנחנו חשבנו אחרת. אנשי המקצוע, הצוות צריכים להיות ישראלים [אז עדיין לא כונו ישראלים] ולא זרים. כלומר, אוניות שיפליגו עם צוות יהודי מארץ-ישראל.

מבחינה מסוימת בן-גוריון [בהקמת השירות הימי], הלך כמו י' שדה [בעליה ב'], באופן טבעי, כיון שלא היו די אנשי מקצוע ימי בארץ [ב-1948] הלך לאנשים בחו"ל, המח"ל. בשבילו הם היו אלופים. לא אשכח שבסן-רמו, הופיע לינקולן אש, הוא היה קפטן והוא היה איש מקצוע. באתי פעם אחת לישיבה איתו ולא יותר. ישבו גרשון זאק ולינקולן אש ועוד, וישיבה שלמה דיברו על איך יהיה הכובע ואיזה סמל.

האנשים שבאו מהצי הבריטי עד כמה שאני זוכר, מעט מהם אנשי מקצוע ימי, כמו אברהם מירון, שהיה מכונאי על צוללת. בא זאב הים היה לו איזה קשר לגרשון זאק, והוא, ז' הים, נשלח לאיטליה לרכוש כלי שייט וזה היה אבסורד מה שהוא רכש. שתי נחתות חסרות שימוש ואיזה טאג [גוררת], שבקושי הגיע לחיפה.

לנו הרי היתה קונספציה ואי-אפשר לדעת אם היו נותנים לנו לבצע איך חיל הים היה מתפתח, כי הרי אנחנו כבר אז חשבנו על חיל מבוסס על כלי שייט קטנים. יתכן ששני דברים הינחו את בן-גוריון והם קשורים: מאחר ובן-גוריון לא קיבל את הקונספציה ולא את האנשים, הוא הסתמך על אנשי מפא"י שהיו ללא קונספציה וללא מקצועיות, אז היו מוכרחים לחפש בחו"ל. אמנם גם לתותחנים וחיל אוויר וכו' חיפשו בחו"ל. אני יודע שגרשון זאק לא בא בכלל מרקע ימי, אלא מהחינוך. הוא גם לא התימר להיות מפקד. הרקע היה מפא"י.

מהר מאד יצאתי מהעסק הזה. לא היה לי ענין להתחרות, וממש נגעלתי עוד כשהמטה היה בסן-רמו. תפסתי לי גיזב, כי היתה הרבה עבודה של תיאום. היתה חוליה שעסקה ברכישת נשק קודם ב'הגנה' ואחר-כך במשרד הבטחון וראגתי לתיאום בין חיל-הים וחולית הרכש. ביליתי הרבה בנמל תל-אביב. זה היה בתל-אביב כי המטה היה שם עד צאת הבריטים. גם בנמל תל-אביב אפשר היה לפרוק רק בלילה, כי ביום הבריטים עוד פיקחו.

יצאתי מכל העסק הזה לאיטליה. ב'אלטלנה' עוד הייתי בארץ. בקיץ 48 עברו [מטה חיל-הים] לחיפה.

כשני חדשים עסקתי בנסיון למבצע החבלה באלכסנדריה. חזרתי ולא היה לי מה לעשות. פגשתי את ישרוליק אורבוך שהיה מפקד שייטת של שתי (2) פולשות: פ-51, פ-53. בדיוק אז, הוא אירגן שני צוותים שהיו אמורים לסוע למרסיי כי לשם היו צריכות להגיע שתי פולשות מארה"ב. מארה"ב למרסיי הפולשות הגיעו עם צוותים זרים אמריקאים ובמרסיי ישראלים היו צריכים לקחת את מקומם. הוא הציע לי לסוע והסכמתי. הייתי סגן שלו על אחת מהן. כשיצאנו לים התחיל מבצע "חורב" שבו גירשו את המצרים. מהרנו בכל הקיטור כי היו דיבורים על אפשרות להנחית יחידות בדרום רצועת עזה, אבל לא הספקנו. עד שהגענו נגמרה המלחמה דצמבר 48, ינואר 49.

הפולשות קטנות יחסית (ה'אף-על-פי-כך', שהיום נמצא בה 'מוזיאון ההעפלה', זו פולשת בריטית), ומיועדות להנחתת חיל רגלים.

כשחזרתי מאיטליה [תכנון מבצע חבלה בנמל אלכסנדריה שלא יצא אל הפועל], כבר גמרו לחלק את הדרגות. לי זה לא הפריע, כי ממילא בחיים לא לבשתי מדים, אז ישרוליק [אורבוך] הציע לי לבוא איתו, ומכיון שהוא היה סרן, אני קיבלתי סגן.

אני לא יכול לשכוח שב-49 באחד הנאומים שלו, בן-גוריון יצא בנאום שבשבילו כל פקיד בקריה/עיריה בתל-אביב זה חלוץ. אני לא יכול לשכוח את זה. זה גרם לחלוצים האמיתיים לחשוב שאפשר להיות גם פקיד בתל-אביב.

אחרי שהבאנו את הפולשות כבר לא עשיתי שום דבר. כלומר, אף אחד לא עשה שום דבר והשתחררתי. האוירה וההרגשה היתה שלא חשוב כמה כלי שייט יש לחה"י, מה שחשוב זה המטה לימעה, בסטלה מאריס והוא אכן גדל בלי פרופורציה למה שהיה לימטה בחה"י. אני השתחררתי יחד עם ישרוליק אורבוך בערך באותה תקופה, אבל אני זוכר שהדיחו כל מיני אנשים והבולט היה זלמן פרח, שהוא היה מפקד השייטת הקטנה והוא הודח. כי הוא הלך עם הרעיון [חיל של כלי שייט קטנים, מהירים ובעלי עוצמת אש חזקה].

פעם היתה הרצאה, של פול שולמן נדמה לי, על TASK FORCE. שזה כח משימה כמו הצי השישי שמגיע הנה. ישבו כל מיני חברה כמוני והסתכלנו אחד על השני, והוא הסביר שבשביל למלא את המשימות שמדינת ישראל מטילה על חה"י צריך TASK FORCE כזה. וכשמישהו שאל: "ואם אין?" הוא אמר: "IT'S TOO BAD"

אני חושב שזה שהטביעו את ה'פארוק' ושולת המוקשים המצרית זה הביא למחשבה שניתן להטביע אוניות ולא צריך חיילים [בחיל-הים].

קיפי (אריה קפלן) היה בבסיס בחוף שמן, שם שיפצו את האוניות וקיפי היה מפקד של אחת הקורבטות ועבר איתה את מלחמת העצמאות. הוא היה מפקד הבסיס במעבר. לאחר מכן למד ב-M.I.T. בארצות הברית, ולאחר לימודיו חזר לחיל. לבסוף היה ראש אגף אפסנאות של חיל הים.

[ישראל חזר לקיבוצו מעגן מיכאל ועסק בענף הספנות של הקיבוץ. מטעמם נשלח מאוחר יותר לאיטליה. לימים מונה למנהל נמל אילת].